

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
พระมารดาแห่งการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ

สารบัญ

คำนำ	๓
ความนำ	๗
ทรงคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ	๑๓
ทรงคุ้มครองพรรณไม้	๑๔
ทรงคุ้มครองสัตว์ป่า	๑๘
ทรงคุ้มครองสัตว์ทะเล	๓๐
ทรงคุ้มครองระบบนิเวศทะเลและชายฝั่ง	๓๔
ทรงคุ้มครองระบบนิเวศแหล่งน้ำในแผ่นดิน	๓๘
ทรงคุ้มครองระบบนิเวศป่าไม้	๔๒
สรุป	๕๕

คำนำ

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ กับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพสองครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ และ พ.ศ. ๒๕๔๐ ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ด้วยระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยเป็นประการแรก ประการที่สอง คือ เมื่อสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้วิเคราะห์พันธกรณีของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพแล้ว พบว่าสอดคล้องเป็นไปตามแนวทางดำเนินงานตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ อย่างน่าอัศจรรย์ยิ่ง จึงเห็นสมควรให้ประชาชนโดยทั่วไปได้รับทราบและตระหนักถึงพระราชกรณียกิจและแนวทางตามพระราชดำริ ที่ได้ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครอง อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน มาเป็นเวลานาน

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ สหประชาชาติได้ประกาศให้เป็นปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ ภายใต้คำขวัญว่า "Biodiversity is Life, Biodiversity is Our Life ความหลากหลายทางชีวภาพ คือชีวิต คือชีวิตของเรา" และคณะรัฐมนตรี ได้มีมติ เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เห็นชอบให้ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย เพื่อเป็นการร่วมเฉลิมฉลองในโอกาสที่ องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ ปี ค.ศ. ๒๐๑๐ หรือ พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อกระตุ้นให้ประชากรทุกกลุ่มและทุกสาขาอาชีพตระหนักในคุณค่าความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ จึงได้นำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ขอความเห็นชอบถวายพระราชสมัญญาพระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ โดยคณะรัฐมนตรี มีมติเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓ เห็นชอบการถวายพระราชสมัญญา และได้จัดทำประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การถวายพระราชสมัญญา "พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ" แต่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. ๒๐๑๐" ลงในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศและงานทั่วไป เล่มที่ ๑๒๗ ตอนพิเศษ ๑๓๖ ง ลงวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓

หนังสือฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณและพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ ของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ให้เป็นที่ประจักษ์และเป็นแบบอย่างแก่ชาวไทยและนานาชาติสืบไป

(ดร.วิจารย์ สิมาฉายา)

เลขาธิการ

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

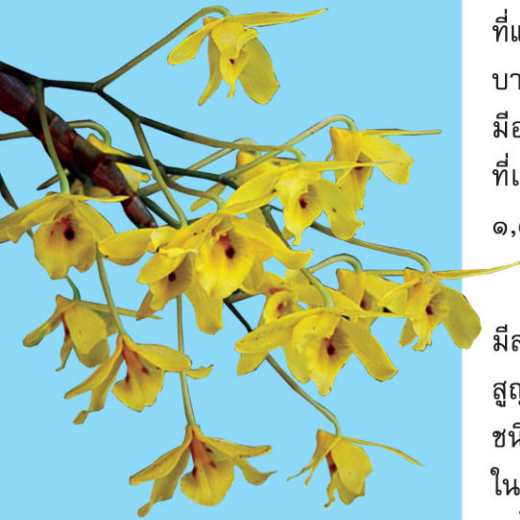
ความนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เนื่องด้วยตั้งอยู่ในเขตร้อน ชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ที่พบในประเทศไทยมีจำนวนมากมาย ได้แก่ พืช ประมาณ ๑๕,๐๐๐ ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ประมาณ ๓๐๒ ชนิด นก ประมาณ ๙๙๖ ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน ๓๕๓ ชนิด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ๑๓๗ ชนิด ปลา ประมาณ ๒,๘๒๐ ชนิด สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง ประมาณ ๘๓,๐๐๐ ชนิด และมีระบบนิเวศหลากหลายไม่ว่าจะเป็นระบบนิเวศภูเขา ป่าไม้ แหล่งน้ำในแผ่นดิน ทะเลและชายฝั่ง เกาะ และเกษตร

ความหลากหลายทางชีวภาพที่ประเทศไทยมีนั้น จัดว่าเป็นมรดกอันล้ำค่ายิ่งของชาติและของโลก ด้วยเป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ต่อความมั่นคงทางอาหาร ต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน และต่อการพัฒนา

ในหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ได้ถูกคุกคามและลดลงอย่างต่อเนื่อง ด้วยสาเหตุเบื้องหลังมาจากความกดดันทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวของประชากร โดยมีการตัดไม้ทำลายป่า

การลักลอบล่าสัตว์ป่า การเปลี่ยนแปลงและทำลายระบบนิเวศเพื่อการพัฒนา การถือครองพื้นที่โดยผิดกฎหมาย การค้าพืชป่าและสัตว์ป่า และชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่แพร่ระบาด รวมถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จนเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าสัตว์ป่าบางชนิด ได้แก่ สมัน ได้สูญพันธุ์ไปจากโลก กูปรี นกกระเรียน และแรดขวา ที่ในอดีตมีอยู่อย่างชุกชุมนั้น ปัจจุบันไม่มีอยู่ในประเทศไทยแล้ว แม้กระทั่งจำนวนช้างป่าที่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ของประเทศนับแต่อดีต ก็ได้ลดลงอย่างรวดเร็ว เหลือเพียงแค่ ๑,๙๗๕-๒,๓๘๐ ตัว ในป่า

พืชที่มีต่อลำเลียงในประเทศไทยที่มีกว่า ๑๐,๐๐๐ ชนิด กว่าร้อยละ ๑๐ มีสถานภาพถูกคุกคาม ได้แก่ พืชสูญพันธุ์จากธรรมชาติ พืชเฉพาะถิ่น หายาก ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง ใกล้สูญพันธุ์ และมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ โดยเป็นพืชกลุ่มเฟิน ๔๒ ชนิด พืชเมล็ด ๒๗ ชนิด พืชใบเลี้ยงคู่ ๙๒๑ ชนิด และพืชใบเลี้ยงเดี่ยว ๔๑๗ ชนิด ในจำนวนนี้ เป็นกล้วยไม้เฉพาะถิ่นถึง ๘๗ ชนิด ซึ่งอยู่ในสถานภาพน่าเป็นห่วงเนื่องจากกล้วยไม้ป่าถูกลักลอบนำออกจากป่าไปจำหน่ายจำนวนมาก เพราะเป็นที่นิยมของตลาด โดยเฉพาะกล้วยไม้ป่าสกุลหวาย อาทิ เอื้องปากนกแก้ว เหลืองจันทร์บูร เอื้องม่อนไซ้ เอื้องมัจฉานุ และสกุลรองเท้านารี อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ จำนวนมากถึง ๑๕ ชนิด

ป่าชายเลนที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งตัดไม้ทำฟืนและถ่าน แหล่งวางไข่ และอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน แหล่งอาศัยของนกน้ำและนกชายเลนหลายชนิด รวมถึงนกที่อยู่ในสถานภาพถูกคุกคาม ตลอดจนเป็นแนวปราการป้องกันคลื่นลมและการกัดเซาะชายฝั่ง ถูกคุกคามจากการลักลอบตัดไม้ การทำนาเกลือ การบุกรุกก่อสร้างบ้านเรือน และการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม

ป่าชายหาดที่สมบูรณ์เหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย เพราะถูกทำลายเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่ตั้งชุมชน และทำเทียบเรือ

แนวปะการังบริเวณอ่าวไทยเสื่อมโทรมลงจากกิจกรรมของมนุษย์ แนวปะการังบริเวณทะเลอันดามันเกิดการฟอกขาวเพราะน้ำทะเลมีอุณหภูมิสูงขึ้น ทำให้สูญเสียแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงาม และส่งผลเสียหายอย่างประเมินค่าไม่ได้ต่อระบบนิเวศปะการัง และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

ป่าพรุที่เคยมีอยู่ในประเทศหลายแสนไร่เป็นแหล่งพันธุ์กรรมพืชและสัตว์น้ำ ชุมชนใช้ประโยชน์เป็นแหล่งน้ำ แหล่งเพาะปลูก และอาหาร เหลือเพียง ๒๕ แห่งที่สำคัญ มีพื้นที่รวม ๑๘๖,๖๔๙ ไร่ ป่าพรุถูกทำลายมากที่สุดโดยการระบายน้ำออก การถมพื้นที่ การเผา และการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อปลูกปาล์ม น้ำมัน และทำอ่างเก็บน้ำ

นับตั้งแต่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จดำรงพระอิสริยยศ สมเด็จพระบรมราชินีแห่งพระราชอาณาจักรไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ จนถึงปัจจุบัน เป็นช่วงเวลายาวนานถึง ๖๐ ปี ที่ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจปกป้องคุ้มครอง สรรพชีวิตทั้งหลาย อันหลอมรวมเป็นองค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นทรัพยากรพื้นฐานในการดำรงชีวิตของประชาชน ทั้งนี้ ทรงตระหนักดีว่า ธรรมชาติคือสายใยแห่งชีวิต ต่างมีความผูกพันและเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง ทรงให้ความสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อันเป็นที่อยู่อาศัย ของพืชและสัตว์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ ทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงไป ของส่วนใดส่วนหนึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อสมดุลแห่งธรรมชาติอย่างมีนัยสำคัญ พระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุ้มครองความหลากหลาย ทางชีวภาพนั้น ได้เป็นที่ปรากฏแก่สายตา และประจักษ์ชัดในดวงใจของปวงชนชาวไทย เสมอมา

พระราชดำรัส ในโอกาสต่างๆ ทรงแสดงถึงความห่วงใย ใส่พระทัย และทรงมีพระปณิธานอันมุ่งมั่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน อันเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการพระราชดำริหลากหลายโครงการที่ดำเนินการจนประสบความสำเร็จ ได้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์มาอย่างต่อเนื่องนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ทรงคุ่มครอง
ความหลากหลายทางชีวภาพ

“...กล้วยไม้ไทยมีความงามมากและมีกลิ่นหอมมาก ซึ่งนับวันจะหาดูได้ยากและใกล้สูญพันธุ์ไปทุกขณะ ขอให้ช่วยกันหาทางรวบรวมและอนุรักษ์ไว้ พร้อมกับการขยายพันธุ์ให้มีปริมาณมากพอที่จะคืนสู่ป่าธรรมชาติได้...”

วันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕

ทรงคุณคุณ@๑พรรณไม้

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้และพรรณไม้ตลอดมา โครงการในพระราชดำริที่สำคัญ และส่งผลให้สามารถอนุรักษ์พรรณไม้และป่าไม้ ไว้ได้อย่างยั่งยืน ได้แก่

* โครงการคืนชีวิตกล้วยไม้ไทยสู่ไพรพฤกษ์ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จนพัฒนาเป็นการก่อตั้งมูลนิธิกล้วยไม้ไทย รวบรวม เพาะและขยายพันธุ์กล้วยไม้ไทย จำนวนไม่น้อยกว่า ๕๐๐ ชนิด และขยายพันธุ์จำนวนไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐,๐๐๐ ต้น ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรกล้วยไม้ ให้คงอยู่คู่แผ่นดินไทยตลอดไป และเพื่อเป็นการอนุรักษ์และป้องกันมิให้น้ำกล้วยไม้ที่ขึ้นอยู่ตามป่าธรรมชาติออกมาจากป่า เพาะขยายพันธุ์กล้วยไม้ไทย ให้เพิ่มปริมาณมากขึ้น และเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยด้านการอนุรักษ์พันธุ์กรรม ตลอดจนการปรับปรุงพันธุ์กล้วยไม้ไทย รวมทั้งน้ำกล้วยไม้ไทยที่กำลังสูญพันธุ์ ไปจากป่าคืนกลับสู่ธรรมชาติ

* โครงการอนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีอินทนนท์ ตามพระราชดำริ ในพื้นที่ภาคเหนือ (ดอยอินทนนท์) จังหวัดเชียงใหม่ สามารถขยายพันธุ์กล้วยไม้ป่าหายากได้เพิ่มมากขึ้น และนำคืนสู่ป่าธรรมชาติ ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว และลดปัญหาการลักลอบนำกล้วยไม้ป่าออกมาจำหน่าย

* โครงการสวนพฤกษศาสตร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สนองพระราชดำริ จัดตั้งขึ้นในเขตตำบลกะลุวอ และตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส เพื่อให้เป็นที่รวบรวมพันธุ์ไม้ที่ใกล้จะสูญพันธุ์และหายาก

“...กระจงนี้ชาวบ้านบอกกับข้าพเจ้าว่าเนื้ออร่อยมาก
เซียวท่าน อร่อยเหลือเกิน บอกเขาว่าอย่าอร่อยเลย
มันหายาก ต่างประเทศเขาบอกเป็นกวาง
ที่เล็กที่สุดในโลก เพราะฉะนั้นเราช่วยกัน
แพร่พันธุ์ดีกว่า อย่าไปกินมันเลย ปรากฏว่าเขา
เลี้ยงได้อย่างถูกต้อง เขาเลี้ยงได้ใกล้เคียงธรรมชาติ
โดยเขาค้นคว้าเอง...”

“...ชาวบ้านได้มีน้ำใจนำเต่ามาให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็เลย
บอกเขาว่าขอบใจที่ไม่ได้ฆ่าเต่า เป็นการอนุรักษ์สัตว์
และนี่ก็เป็นนกที่หายากแล้วในประเทศไทย
ไม่ใช่แต่ประเทศไทย รู้สึกในหลายๆ ประเทศที่
ป่ากำลังจะหมดไป ชาวบ้านก็ทราบว่ามีนโยบาย
โครงการรักษาอนุรักษ์สัตว์ป่า...”

วันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๗

ทรงคุ้มครององสัตว์ป่า

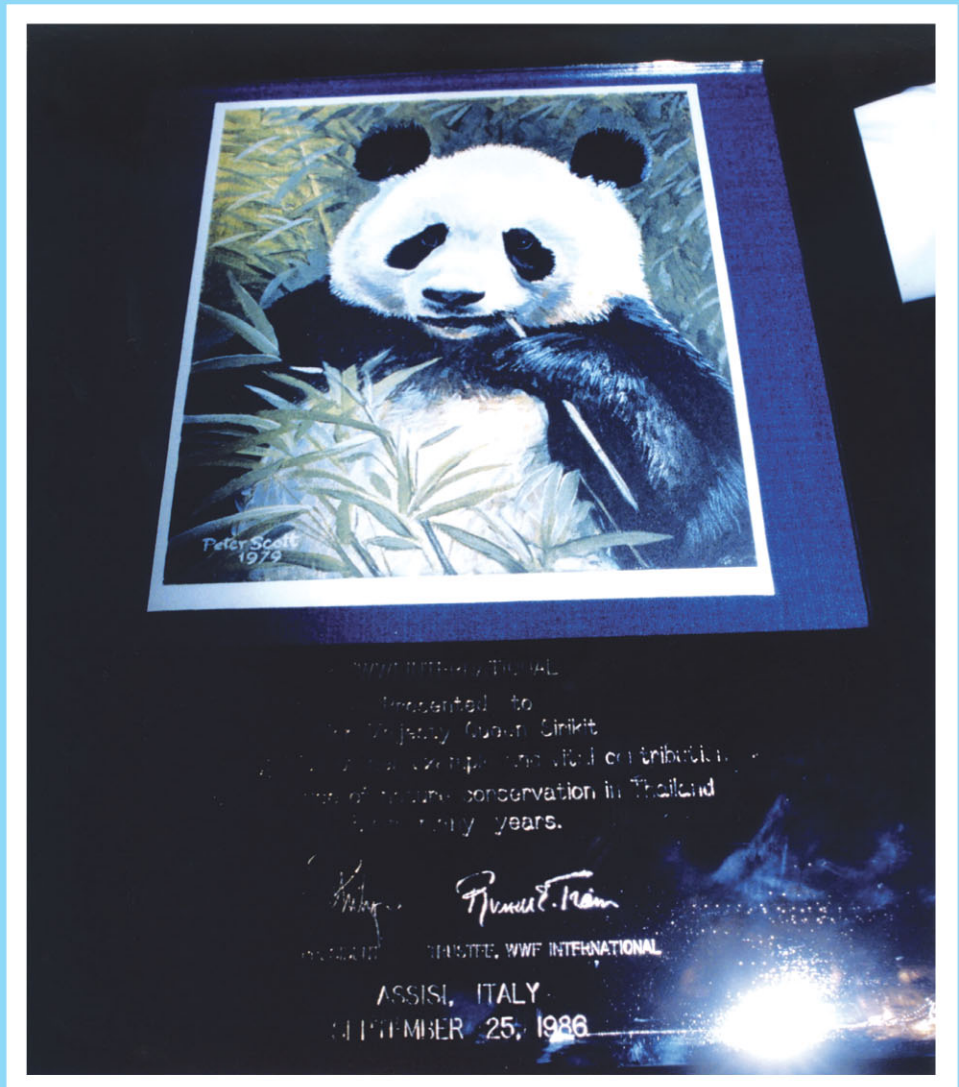
“...ไ้ฟ้าของไทยที่เรียกว่า พญาลอ นี่เป็น...
เขาใช้คำว่าสวยที่สุดและสง่าที่สุดของไ้ฟ้า
แต่ว่าเพราะป่าถูกตัดไป จึงค่อยๆ สูญพันธุ์ไป
อันนี้ไ้ฟ้าตัวนี้ไม่ใช่แต่สวยเฉยๆ ชอบฟังเพลงด้วย
ข้าพเจ้าเลยเอาเทปมาเพื่อให้เขาอารมณ์ดี
จะได้ออกลูกแพร่พันธุ์จะได้ให้ช่วยในอาชีพ
ของราษฎรด้วย คือเขาอยู่ใกล้ราวป่า แล้วก็หาเขา
ไม่ผลิติดผล เขาสามารถจะเลี้ยงพันธุ์สัตว์ป่านี้
ขายให้กับเรา ที่จะนำไปไว้ในป่าสงวน และต่อไป
ชาวบ้านก็จะไม่รู้สึกว่าป่านี้เป็นสิ่งที่กีดขวางเขา
ไม่ให้มีที่ดินที่อยู่อาศัย กลับจะถือว่า
ป่าเป็นที่ที่ยังผลประโยชน์ให้เขาทุก ๆ ทาง...”

วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

ประกาศนียบัตรเทิดพระเกียรติในฐานะนักอนุรักษ์ดีเด่นด้านป่าไม้และสัตว์ป่า
วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๙ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน องค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล
(World Wide Fund for Nature-WWF) ทูลเกล้าฯ ถวาย "ประกาศนียบัตรเทิดพระเกียรติ"
ในฐานะที่ทรงเป็นนักอนุรักษ์ดีเด่นด้านป่าไม้และสัตว์ป่า

พระมหากษัตริย์องค์หนึ่งที่ทรงมีต่อการอนุรักษ์สัตว์ป่านานาชาติ ปรากฏแก่สายตาชาวโลกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ในฐานะที่ทรงได้รับการน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายประกาศเกียรติคุณ นักอนุรักษ์สัตว์ป่าดีเด่น จากองค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล (World Wide Fund for Nature-WWF) สัตว์ป่าบางชนิดที่ทรงให้การคุ้มครองนั้น จัดเป็นสัตว์ป่าหายากและใกล้สูญพันธุ์ของโลก ดังจะเห็นได้จากโครงการในพระราชดำริต่างๆ ได้แก่

*** โครงการคืนช้างสู่ธรรมชาติ** จนกระทั่งปัจจุบันได้ก่อตั้งเป็น “มูลนิธิคืนช้างสู่ธรรมชาติ” การนำช้างเลี้ยงกลับไปปล่อยคืนสู่ธรรมชาติเพื่อฟื้นฟูประชากรช้างป่า เป็นแนวทางในการช่วยป้องกันไม่ให้ช้างสูญพันธุ์ไปจากป่า ในเวลาเดียวกันยังช่วยแก้ปัญหาช้างเลี้ยงที่ไม่มีงานทำ ตลอดการดำเนินงานในระยะเวลา ๖ ปี ได้พิสูจน์ให้ชาวโลกเห็นถึงความสามารถของประเทศไทย ในการช่วยรักษาพันธุกรรมของสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม จากการศึกษาและติดตามพฤติกรรมช้างโดยใช้หลักเกณฑ์ทางวิชาการและมีการดูแลสุขภาพของช้างที่ถูกปล่อยสู่ธรรมชาติโดยสัตวแพทย์และผู้เชี่ยวชาญอย่างต่อเนื่อง นับได้ว่าเป็นการปล่อยช้างเลี้ยงคืนสู่ธรรมชาติครั้งแรกของโลก ที่มีการศึกษา ติดตามและจัดการอย่างเป็นระบบ ซึ่งจากการดำเนินงานของโครงการคืนช้างสู่ธรรมชาตินั้น ได้มีการศึกษาช้างเลี้ยงจำนวน ๒๔ เชือก ที่ได้ปล่อยคืนสู่ธรรมชาติในพื้นที่ดำเนินโครงการ ณ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า ดอยผาเมี่ยง อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติแม่ละมั่ง-แม่มอก พบว่าช้างสามารถปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ช้างเลี้ยงบางกลุ่มได้กลับเข้าไปอาศัยในป่าธรรมชาติเป็นการถาวรแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นเสมือร่วมโพธิ์แห่งการอนุรักษ์ช้างไทย พระราชทานพระมหากรุณาธิคุณในการคืนชีวิตช้างสู่ธรรมชาติ เพื่อช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศป่าไม้ที่เสื่อมโทรมให้กลับมาสมบูรณ์เหมือนดังเดิม นอกจากนี้ เพราะพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ ทำให้การดำเนินโครงการคืนช้างสู่ธรรมชาติได้รับการสนับสนุนจากองค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล (World Wide Fund for Nature-WWF) อีกทั้งยังได้รับความสนใจและความร่วมมือจากนานาชาติและบุคคลสำคัญในระดับชาติอย่างต่อเนื่อง มาโดยตลอดอีกด้วย

* โครงการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าคืนสู่ธรรมชาติตามแนวพระราชดำริ โดยการ จัดตั้งสถานีเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าขึ้นในทุกภาคของประเทศไทย ด้วยทรง มีพระราชหฤทัยห่วงใยต่อชีวิตของสัตว์ป่าที่ถูกล่าทำลาย ทรงนำแนวทางเพื่อการ อนุรักษ์สัตว์ป่าที่กำลังใกล้สูญพันธุ์ จนเกิดศูนย์อนุรักษ์บำรุงพันธุ์สัตว์ป่าและสัตว์ หายากต่างๆ เกิดขึ้นทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยมีพระราชประสงค์ให้เป็นแหล่งทำการ เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าชนิดต่างๆ ที่หายากใกล้จะสูญพันธุ์ มีค่าทางเศรษฐกิจ และมีถิ่นกำเนิดอยู่ในพื้นที่นั้น ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการศึกษา ค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับ สัตว์ป่า มีการปลูกพืชอาหารสัตว์ เพื่อปลูกเสริมในพื้นที่ธรรมชาติ และเผยแพร่ งานการวิจัยให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น สถานีเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า อันเนื่อง มาจากพระราชดำริ ได้ถูกตั้งขึ้นในหลายจังหวัดทั่วประเทศ อาทิ

- สถานีเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าโคกไม้เรือ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งประสบความสำเร็จในการขยายพันธุ์กระจง และนกเขาปีไหน
- สถานีเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งประสบความสำเร็จในการขยายพันธุ์ไก่ฟ้าหลังขาว และไก่ฟ้าพญาลอ
- สถานีเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าปางตอง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งประสบความสำเร็จในการขยายพันธุ์ละอง ละมั่ง และไก่ฟ้าหลังขาว

- สถานีเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าช่องกล่าบน จังหวัดสระแก้ว ซึ่งประสบความสำเร็จในการขยายพันธุ์นกแว่นเหนือ และไก่ฟ้าหลังเทา
- สถานีเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประสบความสำเร็จในการขยายพันธุ์นกยูง ไก่ป่า และไก่ฟ้า
- สถานีเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทราย จังหวัดเพชรบุรี มีเป้าหมายในการดำเนินงานการเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่เคยชุกชุมในป่าแถบนั้นมาก่อน ได้แก่ เนื้อทราย เก้ง และหมูป่า นอกจากนี้ ยังมี ละมั่ง ละมั่ง กวาง กระเจงหนู อีเห็น ลิงลม ชะนี ส่วนสัตว์ปีกมีไก่ฟ้าชนิดต่างๆ นกยูง นกแว่นสีเทา เหยี่ยวแดง นกกระราช นกเขาเขียว และนกกกระสานวล

*** โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าหายากของโลกตามพระราชเสาวนีย์**
 เป็นโครงการที่องค์การสวนสัตว์ รับผิดชอบพระราชเสาวนีย์ และสนองพระมหากรุณาธิคุณ ในน้ำพระราชหฤทัยที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชมกิจการ ทรงส่งเสริมงานอนุรักษ์ สัตว์ป่านอกถิ่นที่อยู่อาศัย และทรงพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์แก่องค์การ สวนสัตว์เป็นประจำทุกปี จึงได้จัดทำโครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าหายากฯ ขึ้น ได้แก่ โครงการอนุรักษ์ละมั่งสายพันธุ์ไทยโดยใช้ละมั่งสายพันธุ์พม่าเป็นต้นแบบในการ ขยายพันธุ์และปล่อยคืนสู่พื้นที่ธรรมชาติ โครงการความสำเร็จในการเพาะขยายพันธุ์ นกกระเรียนพันธุ์ไทยเพื่อเตรียมปล่อยคืนสู่พื้นที่ชุ่มน้ำตามธรรมชาติในอนาคต โครงการการเพิ่มประสิทธิภาพทางการสืบพันธุ์และการเก็บรักษาพันธุ์กรรมสัตว์ป่า ตระกูลแมว ซึ่งล้วนแต่มีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าหายากของโลก โดยเฉพาะ ละมั่ง นกกระเรียนพันธุ์ไทย และแมวลายหินอ่อน ซึ่งในการขยายพันธุ์ ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการสืบพันธุ์ที่ทันสมัย ช่วยไม่ให้อุณหภูมิไปจากระบบนิเวศ และให้สัตว์ป่ากลับคืนสู่ธรรมชาติ

“...เมื่อก่อนข้าพเจ้ายังไม่ประจักษ์อย่างถ่องแท้ ถึงความสูญเสียของทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าของเรา แต่มาบัดนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีอย่างยิ่งที่ได้เห็นว่าเราหันมาตื่นตัวในการอนุรักษ์มากขึ้น จนถึงกับบรรจุลงในแผนพัฒนาแห่งชาติ แม้ว่ากว่าที่เราจะเริ่มตระหนักนั้นจะกินเวลาหลายสิบปีและสัตว์ป่ารวมทั้งพันธุ์ไม้ซึ่งเคยมีอยู่ในประเทศไทยเพียงแห่งเดียวในโลกอย่างเช่นเนื้อสมัน ได้สูญพันธุ์ไปแล้วหลายชนิดก็ตาม แต่ความผิดพลาดเหล่านี้คงจะเป็นบทเรียนให้เราอนุรักษ์ต่อไปด้วยความรอบคอบและถูกหลักวิธียิ่งขึ้น...”

วันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘

“...ธรรมชาติแวดล้อมของเรา
ไม่ว่าจะเป็นแผ่นดิน ป่าไม้ แม่น้ำ ทะเล และอากาศ
มิได้เป็นเพียงสิ่งสวยงามๆ เท่านั้น
หากแต่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของเรา
และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของเราไว้ให้ดีขึ้น
ก็เท่ากับเป็นการปกป้องรักษาอนาคต
ไว้ให้ลูกหลานของเราด้วย...”

วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๑

ทรงคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทะเล

* โครงการสมเด็จพระอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล ด้วยทรงมีน้ำพระราชหฤทัยห่วงใยที่เต่าทะเลมีจำนวนลดลงอย่างมาก ทรงตระหนักว่าทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลของไทยนับวันมีแต่จะลดน้อยลง จึงมีพระราชดำริให้ดำเนินโครงการอนุรักษ์เต่าทะเล ได้พระราชทานเกาะมันใน อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง ซึ่งรัฐบาลในสมัยนั้นถวายให้เป็นทรัพย์สินส่วนพระองค์ จัดตั้งเป็นศูนย์กลางอนุรักษ์และเพาะขยายพันธุ์เต่าทะเล พระราชทานชื่อว่า “โครงการสมเด็จพระอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล” ทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้ดำเนินการพัฒนาเกาะมันใน ให้เป็นแหล่งอนุรักษ์ธรรมชาติในอันที่จะเป็นประโยชน์ในด้านทรัพยากรประมง ทรงพระราชทานพ่อพันธุ์แม่พันธุ์เต่าทะเลสำหรับนำไปใช้ในการแพร่ขยายพันธุ์ของศูนย์อนุรักษ์และเพาะขยายพันธุ์เต่าทะเล และลูกเต่าทะเล จำนวน ๑๐๐ ตัว เพื่อนำไปปล่อยที่เกาะมันใน

สำหรับการแพร่ขยายพันธุ์ในบริเวณอ่าวไทย รวมทั้งได้โปรดเกล้าให้ดำเนินการเพาะและอนุบาลลูกเต่าบนเกาะ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ โครงการสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้มีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำเสนอต่อกระทรวงพาณิชย์ให้ออกประกาศห้ามส่งกระดองเต่าทะเลและผลิตภัณฑ์สินค้าออก ตั้งแต่วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔ (ตามประกาศกระทรวงพาณิชย์ ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๒๓) เพื่อป้องกันการลักลอบทำลายพ่อแม่พันธุ์เต่าทะเล ซึ่งกระทรวงพาณิชย์ได้ออกประกาศเป็นกฎหมายใช้บังคับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปัจจุบัน โครงการฯ ได้เปลี่ยนเป็นสถานีอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล และอยู่ในการดูแลของศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเลและป่าชายเลน กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งสถานที่ดำเนินการอนุรักษ์เต่าทะเลนอกจากจะอยู่ที่เกาะมันในแล้ว ยังมีที่ เกาะคราม โดยใช้ชื่อว่า ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของกองทัพเรือสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ปัจจุบันโครงการสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สามารถเพาะพันธุ์เต่าทะเลได้เอง โดยวิธีการนำไข่เต่าจากธรรมชาติมาฟักแล้วไปเพาะเลี้ยงในบ่ออนุบาล เมื่อเติบโตพอจะดำรงอยู่ด้วยตัวเองได้ก็จะปล่อยกลับลงสู่ทะเล เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตตามธรรมชาติได้ต่อไป

“...เราทิ้งปะการังเทียมต่างๆ ทำที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ปัตตานี ทำมาแล้วก็เฝ้าดูผล ปรากฏผลได้ดีมาก และพอไปชาวบ้านก็บอกว่าจับปลาได้ เกิดปลาเล็ก ปลาน้อย ปลาต่างๆ ในที่ที่ไม่เคยมีปลา... ..ตั้งแต่ทิ้งปะการังนี้ ปลาต่างๆ มากมากขึ้นทุกที ชาวบ้านก็เป็นอันว่าสบายใจได้ จับปลาได้พอมีพอกิน เขาก็มาขอใจข้าพเจ้า...
...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สอนข้าพเจ้าเสมอว่า ป่าชายเลนให้ช่วยกันระวังรักษา เพราะว่าป่าชายเลน เหมือนสถานอนุบาลของสัตว์น้ำเล็กๆ ตอนที่เขายังเล็กๆ เขายังไม่สามารถเลี้ยงตัวได้ การที่มีป่าชายเลน ก็ทำให้ เขาเลี้ยงตัวได้ และรอดชีวิตเป็นปลาใหญ่ขึ้นมา เป็น กุ้งใหญ่ ปูใหญ่ เจริญเติบโต เป็นอาหารของมนุษย์ต่อไป แต่ถ้าไม่มีป่าชายเลนแล้ว พันธุ์ปลา พันธุ์กุ้ง พันธุ์ปู ก็คง จะค่อยๆ สูญไป เพราะเท่ากับเป็นสถานอนุบาล นี่เป็น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงสอนข้าพเจ้าไว้ ก็เลยตั้งหน้าตั้งตาสนับสนุนป่าชายเลน และป่าต่างๆ...”

วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

ทรงคุ้มครองระบบนิเวศทะเลและชายฝั่ง

* โครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นโครงการที่เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ราษฎรแห่งบ้านละเวง อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานความช่วยเหลือให้ทรงพิจารณา ช่วยฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำที่เสื่อมโทรมลง เนื่องจากรายได้จากการ ประมงลดน้อยลงเป็นอย่างมากส่งผลให้ได้รับความเดือดร้อน จึงเป็นที่มาในการ จัดตั้งสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งและการอนุบาลสัตว์น้ำ เพื่อปล่อยลงสู่ทะเล ในบริเวณจังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส โดยเฉพาะในบริเวณชายฝั่งบ้านละเวง อำเภอไม้แก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการประมงชายฝั่งของกลุ่มชาวประมงที่มีปัญหา พร้อมทั้งโปรดเกล้าให้จัดทำปะการังเทียมให้เกิดเป็นแหล่งชุมนุมและที่อยู่อาศัย ของปลา รวมทั้งการฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่ง โดยการปลูกป่าชายเลน ป่าชุ่มน้ำ และ หญ้าทะเล มีการผลิตพันธุ์สัตว์น้ำชนิดต่างๆ ไม่ต่ำกว่าปีละ ๕๐ ล้านตัว ได้มีการ ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในบริเวณชายฝั่งทะเลของจังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาส ได้แก่ กุ้งแชบ๊วย จำนวน ๑๙,๙๐๐,๐๐๐ ตัว และปลากะพงขาว จำนวน ๒๓๖,๐๐๐ ตัว

รวมทั้งสิ้น ๒๐,๑๓๖,๐๐๐ ตัว ปัจจุบันสัตว์ทะเลรวมถึงแพลงก์ตอนและอาหารสัตว์ประเภทต่างๆ มาอาศัยอยู่ในบริเวณกองปะการังเทียม ทั้งตุ้รตไฟ บล็อกคอนกรีต และท่อคอนกรีต โดยจะมีซุกซุ่มและหนาแน่นบริเวณกองตุ้รตไฟ เนื่องจากมีที่สำหรับหลบภัยมากกว่า ราษฎรจึงมีรายได้จากการประมงเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ ชาวประมงที่ทำการประมงขนาดเล็กมีความประสงค์ให้มีการจัดสร้างปะการังเทียมเพิ่มขึ้นอีก เพราะสามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น และแหล่งประมงอยู่ใกล้บ้าน มีความปลอดภัยในการออกทะเลมากขึ้น และจะได้มีส่วนร่วมในการช่วยดูแลทรัพยากรของตนได้ นอกเหนือจากการทำการประมงขนาดเล็กแล้ว ชาวประมงในพื้นที่ใกล้เคียงกับแหล่งอาศัยสัตว์ทะเลยังได้รวมตัวกันตั้งเป็นกลุ่มเที่ยวบ้านปลานราตานิ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการท่องเที่ยวตกปลา และดำน้ำในบริเวณที่จัดสร้างปะการังเทียมเป็นแหล่งอาศัยสัตว์ทะเล ด้วยการให้เช่าเหมาเรือ นับเป็นการสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวและท้องถิ่น ส่งผลให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

“...เราอยู่กับแผ่นดินนี้มานาน แต่เราไม่ทะนุถนอม
ไม่อะไรเลย เราอยู่อย่างฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย เช่น
ในแม่น้ำ ลำคลอง พวกเราก็อิงของเสีย แล้วเดี๋ยวนี้
ทะเลกลายเป็นถังขยะ ทั้งลงไปทำให้ของที่หายาก
อยู่แล้ว คือน้ำจืดก็เสียไป น้ำเน่า แม่น้ำเจ้าพระยา
ก็เน่าไปเยอะ และการเน่าของแม่น้ำเจ้าพระยา
ก็หมายถึงการสูญเสียนพันธุ์ปลาต่างๆ ไปหลาย
สายพันธุ์ ซึ่งอันนี้น่าตกใจมาก เพราะว่าพวกเราก็
รับประทานปลา ปลาตุจะเป็นอาหารที่ถูกที่สุด
สำหรับคนยากคนจน เราก็ปล่อยให้ปลาสูญไป
หลายสายพันธุ์แล้ว...”

วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

ทรงคุ้มครองระบบนิเวศแหล่งน้ำในแผ่นดิน

* โครงการฟื้นฟูทรัพยากรพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำจืดของไทย โดยมีพระราชดำริให้ฟื้นฟูปลาไทยให้มีจำนวนมากขึ้นและอนุรักษ์ปลาหายากไว้ ทั้งนี้จากผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมทางน้ำเสื่อมโทรมไม่เอื้ออำนวยต่อการแพร่ขยายพันธุ์ของปลา และสัตว์น้ำจืดตามธรรมชาติ ประกอบกับการทำการประมงเกินกำลังผลิตของแหล่งน้ำ ตลอดจนภัยธรรมชาติ ส่งผลกระทบเสียหายอย่างรุนแรงต่อชนิดและปริมาณสัตว์น้ำจืดในแหล่งน้ำธรรมชาติ พันธุ์ปลาน้ำจืดของไทยบางชนิดได้สูญพันธุ์ไป อาทิ ปลาหิวเกศ เนื่องจากพบแห่งเดียวในโลกคือในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งกรมประมงรับสนองพระราชดำริในการเพาะเลี้ยงปลาไทยได้เกือบทุกชนิด โดยเฉพาะปลาไทยตามกาศพหุเทเรือชมปลาของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ ได้แก่ ปลานวลจันทร์ ปลาคางเบือ ปลาตะเพียนทอง ปลากระแห ปลาแก้มช้ำ ปลาทุก ปลาหน้าเงิน ปลาทราย ปลาหางไก่ ปลาสร้อย ปลาเนื้ออ่อน ปลาเสือ ปลาแมลงภู่ ปลาชะแวง ปลาชะวาด และปลาแปบ แล้วนำปล่อยในธรรมชาติ เพื่อทดแทนสัตว์น้ำที่ถูกทำลาย และเป็นการเพิ่มผลผลิตของปลาในแหล่งน้ำ เพิ่มรายได้ อาหารโปรตีนแก่ราษฎรผู้ยากไร้ในชนบท และสามารถคืนความหลากหลายของชนิดปลาสู่แหล่งน้ำซึ่งจะรักษาสภาพความสมดุลตามธรรมชาติ อันจะนำมาซึ่งการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนตลอดไป

“....ให้รักษาป่าให้มากที่สุด อย่าทำลายป่า
เพราะว่า มนุษย์เราถ้าไม่มีป่าซึ่งเป็นทรัพยากร
ของโลก ป่าและสัตว์ป่าแล้วนี่ ชีวิตของคนเรา
นี่ไม่สมกับเป็นชีวิตคนเลยมันแห้งแล้งไม่ได้ยินเสียง
นกร้อง ไม่ได้เห็นสิ่งที่สวยงามหน้าดูต่างๆ...”

วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๖

“...ถ้าเราตัดป่ามากๆ ช้างเจาก็เกรงว่า
น้ำของเราที่นี่จะหมดไป ค่อยๆ ร่อยหรอไป ไม่สมดุล
กับการเกิดของประชากรที่ต้องใช้น้ำ ป่าไม้ช่วยซึมซับ
น้ำฝนไว้ใต้ดิน เรียกว่าทำน้ำใต้ดินแล้วค่อยๆ ระบาย
ลงมาเป็นธารน้ำ เป็นลำคลองเป็นแม่น้ำที่ให้เราใช้ได้
เสมอมา เราจึงควรถนอมรักษาป่าไว้ให้คงอยู่เป็น
ต้นน้ำลำธาร เพื่อว่าลูกหลานเราจะได้ไม่ลำบาก...”

วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

ทรงคุ้มครองระบบนิเวศป่าไม้

“...คนไทยทุกคนตระหนักในความสำคัญของ
ป่าไม้ว่่ามีประโยชน์นานาประการ นอกเหนือจาก
จะช่วยขจัดอากาศที่เป็นพิษ เป็นที่อยู่อาศัยของ
สรรพสัตว์ และเป็นคลังแห่งยารักษาโรคหลายพัน
หลายหมื่นชนิดที่เราได้ใช้กันอยู่ ตลอดจนที่กำลัง
รอกการค้นคว้าวิจัยอีกเป็นจำนวนมากแล้ว เรายัง
ทราบดีว่่า ป่าไม้ทรงคุณค่ามหาศาลในการผลิตน้ำ
ให้แก่เรา น้ำซึ่งเป็ความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต
ของมนุษย์ รวมไปถึงการเกษตรกรรม อุตสาหกรรม
และการพัฒนาต่าง ๆ ของชาติ เราจึงมีการรณรงค์
ให้ปลูกป่าและปลูกต้นไม้ตามสถานที่ทั่วไปอย่างขันแข็ง
เพื่อทำนุบำรุงสภาพแวดล้อม อันจะส่งผลดีไปถึง
ชาวโลกทั้งมวลต่อไปด้วย...”

วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๔

“...เดี๋ยวนี้ เนื่องจากป่าไม้ถูกทำลายมาก
ก็อยากให้ทุกท่านสนับสนุนการรักษาป่า ไม่ใช่
เพื่อรักษาสัตว์ป่าอย่างเดียว แต่เพื่อป่าจะได้เป็น
ที่เก็บน้ำ น้ำฝน ป่าจะได้เก็บน้ำไว้ใต้ดิน นอกจากนี้
ยังเป็นแหล่งที่เรียกว่ามีพืชต่างๆ นานา ซึ่งใช้เป็น
ยาสมุนไพร อะไรก็ได้ที่เราจะค้นคว้าได้และ
เป็นที่พึ่งของพืชเศรษฐกิจต่างๆ ...”

วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔

“...เมื่อป่าหมดไปคนเราก็จะอยู่ไม่ได้
คนกับป่าจึงต้องอยู่ด้วยกัน คือคนคอยดูแลรักษาป่า
และป่าก็จะอำนวยประโยชน์แก่คน เป็นการพึ่งพา
อาศัยซึ่งกันและกัน...”

วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

แนวพระราชดำริของพระองค์หลายประการแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ทรงเข้าพระทัยในความสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศอย่างลึกซึ้ง เช่น การให้คนอยู่กับป่าได้อย่างเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยกัน สามารถอนุรักษ์ป่าไม้มิได้โดยยังยืนผ่านโครงการพระราชดำริต่างๆ อาทิ

✦ **โครงการป่ารกน้ำ** ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ บริเวณเชิงเขา ภูผาเหล็ก บ้านถ้ำตัว อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร เพื่อเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยความร่วมมือของประชาชน ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้อันเป็นต้นน้ำลำธาร และทรงมอบหมายให้ราษฎรดูแลรักษาโดยการปลูกสร้างป่า โดยเน้นปลูกไม้ ๓ อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้ผล และไม้เศรษฐกิจ บริเวณนั้นจึงกลายเป็นผืนป่าเล็กๆ และเป็นที่เริ่มโครงการป่ารกน้ำตามพระราชดำริในภาคอีสาน ด้วยทรงมีพระราชดำริ ประการสำคัญประการหนึ่งว่าการปลูกป่าในโครงการป่ารกน้ำ ไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ ทุกหนทุกแห่งที่เป็นที่ว่าง ไม่ว่าจะมีความเหมาะสมเท่าใดก็ทรงมีพระราชประสงค์ให้ปลูกต้นไม้ โดยไม่ทิ้งแผ่นดินให้โล่งว่าง ดังจะเห็นว่าปัจจุบันมีโครงการป่ารกน้ำอยู่เกือบทั่วภาคอีสาน

✳ **โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่** เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ที่มีเป้าหมายให้ราษฎรสามารถอยู่ร่วมกับป่าไม้ ได้อย่างยั่งยืนและเกื้อกูลกัน โดยราษฎรมีความเป็นอยู่แบบพอเพียงตามวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าให้เกิดความหวังในแผ่นดินที่อาศัย มีการปลูกพืชเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ มีระบบหมุนเวียนในการปลูก และจะไม่ปรากฏสภาพพื้นที่เป็นภูเขาหัวโล้นจากการทำไร่เลื่อนลอย โครงการนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างคนให้เข้มแข็ง สำหรับทำหน้าที่ป้องกันรักษาป่าต้นน้ำ พัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างความมั่นคงและอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนเป็นยามรักษาชายแดน รวมทั้งแก้ไขปัญหาเสียดินในพื้นที่ชายแดน และการศึกษาหารูปแบบวิธีการ และแนวทางในการจัดการให้คนอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืนโดยไม่ทำลายป่า และให้มีหน้าที่ในการรักษาป่าให้ได้ตลอดไป ดังที่มีพระราชดำรัสเสมอๆ ว่า “ป่าอยู่กับคนได้ คนอยู่กับป่าได้ โดยไม่มีการทำลาย” และ “เรื่องการรักษาป่านี้ ข้าพเจ้าเคยได้ยินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รับสั่งเสมอว่าป่าที่เสื่อมโทรมแล้วน่าจะแบ่งทำเป็นหมู่บ้านให้ราษฎรเหล่านี้ประมาณครอบครัวละ ๗ ไร่ และเขาเหล่านี้

มีหน้าที่ปลูกป่า ให้กลับคืนสู่สภาพเดิมและดูแลรักษาป่าต่อไป เพื่อจะเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของเราต่อไป” ผลจากการดำเนินโครงการ ราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โครงการสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดำรงอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขอย่างพอกินพอใช้ ภายใต้การถนอมรักษาไม้ ต้นน้ำลำธารไว้ได้อย่างดี โดยมีโครงการในพื้นที่ต่างๆ ได้แก่

- ★ จังหวัดเชียงราย : บ้านห้วยหญ้าไซ อำเภอแม่สรวย
- ★ จังหวัดเชียงใหม่ : ดอยฟ้าห่มปก อำเภอแม่สาย, ดอยคำ อำเภอเวียงแหง, บ้านชีแบร และบ้านทุ่งต้นจิว อำเภออมก๋อย, บ้านขุนวิน อำเภอแม่วาง
- ★ จังหวัดพะเยา : บ้านหนองห้า อำเภอเชียงคำ
- ★ จังหวัดกำแพงเพชร : บ้านอุดมทรัพย์ อำเภอปางศิลาทอง
- ★ จังหวัดนครพนม : บ้านทันสมัย อำเภอปลาปาก
- ★ จังหวัดเลย : ผานาง-ผาเก็ง บ้านผานาง อำเภอวังสะพุง
- ★ จังหวัดยโสธร : บ้านน้อมเกล้า อำเภอเลิงนกทา

*** โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัด** (ภาคตะวันออก) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เดิมเรียกว่า ป่าพนมสารคาม เป็นป่าขนาดใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ ๕ จังหวัด ในภาคตะวันออกของประเทศไทย คือ จังหวัด ฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ระยอง และชลบุรี ครอบคลุมพื้นที่ป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อุทยานแห่งชาติเขาฉะเชิงเทรา และอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง ซึ่งเป็นป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย เป็นแหล่งต้นน้ำที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ราษฎรในพื้นที่ ๕ จังหวัดของภาคตะวันออก ทั้งในด้าน การอุปโภค บริโภค และการเพาะปลูก ซึ่งป่าผืนนี้ได้ถูกบุกรุกทำลายตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ทั้งการตัดไม้ เฒ่าป่า ล่าสัตว์ การบุกรุก และการยึดครองที่ดินจากนายทุนและราษฎร ทำให้พื้นที่ป่า ที่เคยมีมากกว่า ๕ ล้านไร่ ลดลงเหลือเพียง ๖ แสนกว่าไร่ สภาพป่า อยู่ในขั้นวิกฤต สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ความแห้งแล้งและอุทกภัยเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สัตว์ป่าที่หายากถูกล่าจนเกือบสูญพันธุ์ ถึงแม้จะได้มีการใช้มาตรการต่างๆ ในการป้องกันและปราบปราม เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงทราบถึงความเสื่อมโทรมของป่ารอยต่อ ๕ จังหวัดภาคตะวันออก จึงทรงรับโครงการอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ในพื้นที่ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัดภาคตะวันออก ไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ โดยได้มีพระราชดำริ ให้มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและรักษาสภาพแวดล้อม ตลอดจนพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรในชุมชนที่อพยพจากป่าและชุมชนที่อาศัยอยู่ติดแนวเขตป่าอนุรักษ์ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

*** โครงการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สวนป่าสิริกิติ์ จังหวัดเชียงใหม่** ซึ่งเป็นพื้นที่มีสภาพป่าควรสงวนเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ได้รับการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรในพื้นที่ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยน้อมนำนโยบาย ตามแนวพระราชดำริในโครงการป่ารักษ์น้ำ เข้ามาปฏิบัติในพื้นที่โดยให้ "คนอยู่คู่กับป่า" ด้วยการส่งเสริมให้ราษฎรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของป่าไม้ ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และในแนวทางที่จะเพาะปลูกโดยไม่ต้องบุกรุกทำลายป่า สนับสนุนให้ราษฎรในพื้นที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์ป่า ให้มีศักยภาพในการดูแลป่าด้วยตนเอง

*** โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าสะเมิง** อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้รักษาสภาพป่าที่ยังคงสมบูรณ์ไม่ให้ถูกทำลายได้ ในพื้นที่ ๕๖๗,๕๐๐ ไร่ อนุรักษ์และแพร่ขยายพันธุ์สัตว์ป่าเพื่อปล่อยเข้าสู่ป่า เช่น เก้ง กวาง และเนื้อทราย เป็นต้น และฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายจนเสื่อมโทรมให้สมบูรณ์ดังเดิม รวมทั้งทำให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น และเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า สัตว์ป่า และต้นน้ำลำธารให้มีความสมบูรณ์ต่อไป

สรุป

กว่าหกสิบปี ที่ผ่านมา โครงการพระราชดำริต่างๆ ที่ได้ดำเนินงานตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างป่าเพื่อคืนธรรมชาติให้กับผืนดินและเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด รวมทั้งการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์สัตว์ป่า การอนุรักษ์ชนิดพันธุ์หายากนอกถิ่นที่อยู่อาศัยและปล่อยกลับคืนสู่ธรรมชาติ ตลอดจนการฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำให้กลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเมื่อครั้งในอดีต ได้แสดงให้เห็นถึงน้ำพระราชหฤทัย พระปรีชาชาญ และพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นอย่างหาที่เปรียบมิได้ ที่ทรงอุทิศพระองค์มาอย่างต่อเนื่องยาวนานในการอนุรักษ์และคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นสมบัติทางธรรมชาติที่ล้ำค่าของประเทศไทยให้คงอยู่อย่างยั่งยืน เพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรให้แก่พสกนิกรของพระองค์ได้ใช้ในการดำรงชีวิตชั่วลูกชั่วหลาน

พระราชกรณียกิจอันทรงดำเนินไปด้วยพระวิริยะและอุตสาหะของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระอัจฉริยภาพที่ทรงมีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า ทรงเป็นผู้นำของประเทศและของโลกในการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ และยิ่งแสดงถึงน้ำพระราชหฤทัยที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตาต่อทุกสรรพชีวิตเสมือนมารดาที่มีต่อบุตรแห่งตน สมควรอย่างยิ่งที่รัฐบาลในนามของปวงชนชาวไทยจะสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ตลอดจนแสดงกตเวทิตุคุณที่ทรงให้การคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ รวมถึงน้อมนำแนวทางทั้งปวงที่ได้ทรงประพุดติเป็นแบบอย่างไว้ มาดำเนินตามสืบไป

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. ๒๕๔๗. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฎกระทรวงประกาศกฎกระทรวง ประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ออกตามความในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๓๕ เล่มที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๑). กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. ๑๕๖ หน้า
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๑. เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. ๔๓๑ หน้า
- ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การถวายพระราชสมัญญา "พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ" แต่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. ๒๐๑๐. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๗ ตอนพิเศษ ๑๓๖ ง วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๓
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๔๙. สรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบ พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔. สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพฯ. ๒๐ หน้า
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ๒๕๔๖. ความหลากหลายทางชีวภาพ Biological Diversity "โลกทำอะไรบ้าง แล้วเราจะทำอะไร". กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. ๖๐ หน้า
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ๒๕๔๖. หนึ่งทศวรรษ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ เล่ม ๒ การปฏิบัติงานของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. ๖๐ หน้า

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๐.
แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔.
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ.
๑๙๑ หน้า

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๑.
นโยบาย มาตรการและแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์
ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๕๑ -
๒๕๕๕. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
กรุงเทพฯ. ๗๐ หน้า

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๐. สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ. กับการอนุรักษ์ความหลากหลายทาง
ชีวภาพ. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
กรุงเทพฯ. ๒๘ หน้า

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๔. อนุสัญญาว่าด้วย
ความหลากหลายทางชีวภาพ. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี
และสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. ๓๔ หน้า

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๕. ประเทศไทยกับการ
ดำเนินงานตามพันธกรณีของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลาย
ทางชีวภาพ. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
กรุงเทพฯ. ๒๘ หน้า

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๕. หนึ่งทศวรรษ อนุสัญญา
ว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ เล่ม ๑ ความเป็นมาและ
เนื้อหาของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ.
กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ.
๓๖ หน้า

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
พระมรดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ

จัดพิมพ์เผยแพร่	สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๖๐/๑ ซอยพิบูลย์วัฒนา ๗ ถนนพระรามที่ ๖ เขตพญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐ โทรศัพท์ ๐ ๒๒๖๕ ๖๖๓๘-๓๙ โทรสาร ๐ ๒๒๖๕ ๖๖๓๘ www.onep.go.th
สงวนลิขสิทธิ์	๒๕๕๕ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย
การอ้างอิง	สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๕. สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระมรดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. ๖๐ หน้า
พิมพ์ครั้งแรก	สิงหาคม ๒๕๕๕
ที่ปรึกษา	นิศากร โฆษิตรัตน์ วิจารณ์ สีมาฉายา
บรรณาธิการ	สิริกกุล บรรพพงศ์
ประสานงาน	ภาณุวัตร กมุทชาติ สโรชา หรุ่นศิริ พรณี พานทอง

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๖๐/๑ ซอยพญาพัฒนา ๗ ถนนพระรามที่ ๖ เขตพญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๒๖๕ ๖๖๓๘-๙ โทรสาร ๐ ๒๒๖๕ ๖๖๓๘
www.onep.go.th